पिंपरी चिंचवड महानगर पालिका

क्रांतिवीर चापेकर स्मारक समिती

त्रिमिती असोसिएट्स

बालार्क असोसिएट्स

मूव्हींग पिक्सेल्स

उदघाटन सोहळा

१८ एप्रिल २०२५

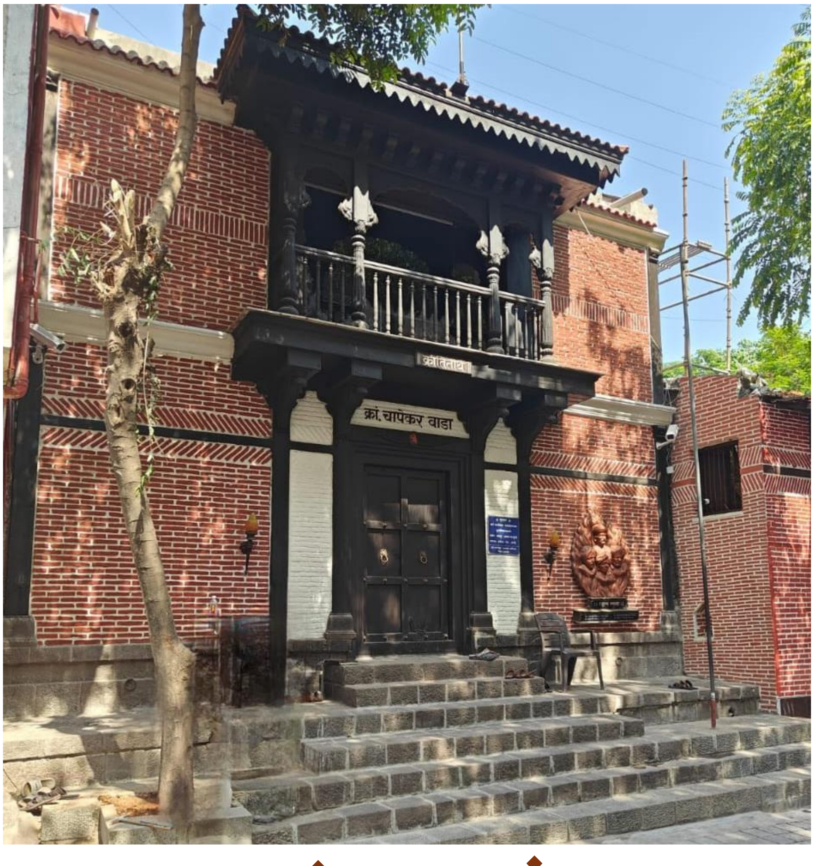

चापेकर बंधू

राष्ट्रीय संग्रहालय, चिंचवड, पुणे.

'किमया'

अंजली व किरण कलामदनी

वास्तुविशारद, नगर विन्यासक, जतन संवर्धनकार, मूल्यांकनकार, आंतरिक सजावटकार

चापेकर वाडा चे अत्याधुनिक संग्रहालयामध्ये रूपांतर हे एक ऐतिहासिक आणि सांस्कृतिक दृष्टिकोनातून मोलाचं पाऊल आहे. हे संग्रहालय केवळ महाराष्ट्राच्या वास्तुशैलीचा वारसा जपत नाही, तर भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामाला देखील अभिवादन करते. हा वाडा, चापेकर बंधू - **दामोदर, बाळकृष्ण आणि वासुदेव** यांचे पूर्वजांचे घर होते. आता हेच ऐतिहासिक वाडा वारसातील संग्रहालय म्हणून पुन्हा उभं राहिलं आहे, जिथे प्रामाणिक जतन आणि तंत्रज्ञानाच्या साहाय्याने त्यांच्या संघर्षाची गाथा प्रभावीपणे मांडली आहे

या वाड्याच्या मूळ वास्तुवैशिष्ट्यांचे जतन करताना अतिशय काळजीपूर्वक काम करण्यात आलं आहे. अंतर्गत अंगणं, सागवानी खांब, लाल कौलारू छप्परं आणि कोरीव लाकडी गॅलऱ्या ही पारंपरिक मराठमोळी वास्तुशैली पुन्हा उभी करण्यात आली आहे. १९व्या शतकातील वाड्यांची रचना आणि सौंदर्य टिकवून, संरचनात्मकदृष्ट्या सुरक्षिततेसाठी संवेदनशील जतन पद्धती वापरण्यात आल्या आहेत.

परंपरागत चुन्याचा प्लास्टर, सागवानी झिलई आणि विटांची भिंतबांधणी हे सर्व स्थानिक पद्धतीने पुन्हा वापरले गेले आहेत, जेणेकरून स्थळाचा सौंदर्यदृष्ट्या एकसंध वारसा अबाधित राहील. प्रकाशयोजना, जमिनीचे साहित्य आणि आतील सजावट काळाच्या भावना जागृत करत असतानाच आधुनिक संग्रहालयाच्या गरजाही पूर्ण करतात.

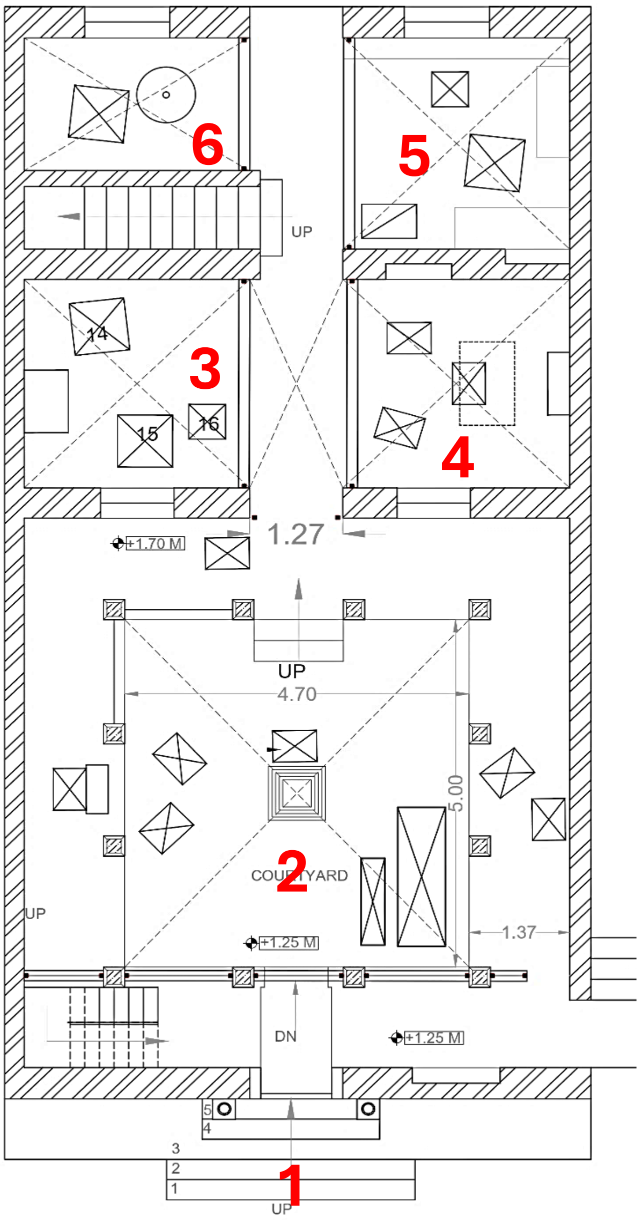

GROUND FLOOR (तळ मजला)

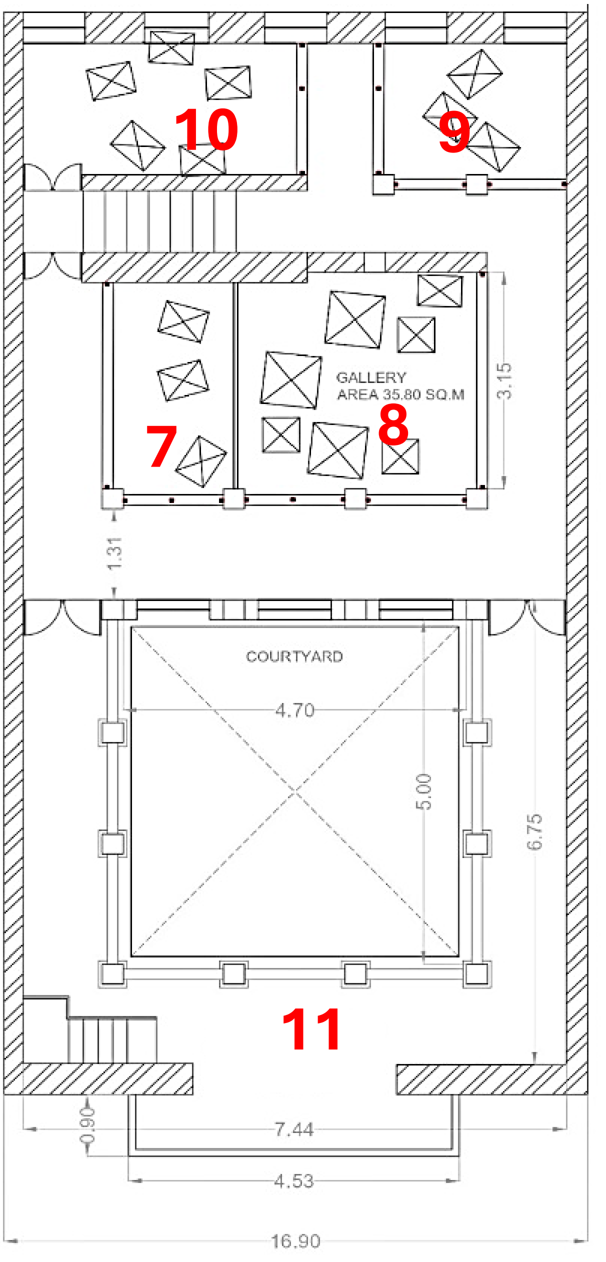

FIRST FLOOR (पहिला मजला)

1. Entrance
2. Courtyard
3. Devghar
4. Zopala Scene
5. Swayampak Ghar Scene
6. Dhannya Kothar Scene
7. Jail Scene
8. Bhagini Nivedita Scene
9. Chapkana Scene
10. Dravid Bandhu Murder Scene
11. Upper Courtyard

१. प्रवेशद्वार
२. अंगण
३. देवघर
४. झोपाळा प्रसंग
५. स्वयंपाकघर प्रसंग
६. धान्य कोठार प्रसंग
७. कारागृह प्रसंग
८. भगिनी निवेदिता प्रसंग
९. छापखाना प्रसंग
१०. द्रविड बंधू हत्या प्रसंग
११. वरचे अंगण

स्वातंत्र्याचा अमर इतिहास – चापेकर बंधूंचा संघर्ष

चापेकर वाड्यामधे चापेकर बंधूंच्या जीवनावर आधारित १३ भावस्पर्शी आणि वास्तवदर्शी प्रसंगांचे सादरीकरण आहे. गुप्त बैठका, इंग्रजांच्या विरोधातील कट, आणि जनतेसमोर केलेल्या क्रांतिकारक भाषणांचे हे क्षण जीवनमान मूर्ती द्वारे उभे करण्यात आले आहेत. या मूर्तींमध्ये चेहऱ्यावरील भाव, हालचाली आणि वेशभूषा इतक्या अचूकतेने रेखाटल्या आहेत की पाहणारा त्या काळात हरवून जातो. या दृश्यांमध्ये AR/VR आधारित डिस्प्ले तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यात आला आहे. पाहुणे मोबाईल डिव्हाइसेस किंवा स्थिर स्क्रीनच्या माध्यमातून त्या वेळच्या कागदपत्रांमध्ये डोकावू शकतात, ऐतिहासिक छायाचित्रं पाहू शकतात, आणि दृश्यात्मक ॲनिमेशनमधून त्या घटनांचे सजीव अनुभव घेऊ शकतात. व्हर्च्युअल रिॲलिटी स्टेशन तर पाहुण्याला १९व्या शतकात घेऊन जातं – जिथे तो स्वतः त्या क्रांतीचा साक्षीदार बनतो.

प्रसंग १ :
तुळशी वृंदावन दुर्गाबाई

हे एक आंगणातील दृश्य आहे, जिथे दुर्गाबाई तुळशीला पाणी घालत आहेत आणि पूजन करत आहेत. आपल्या संस्कृतीमध्ये तुळस ही पवित्र मानली जाते आणि प्रकृतीची पूजा ही आपल्या दैनंदिन जीवनशैलीचा एक अविभाज्य भाग आहे. हे दृश्य प्रत्येक दिवसाची सुरुवात भक्तीभावाने आणि निसर्गपूजनाने करणाऱ्या भारतीय संस्कृतीचं सुंदर प्रतिबिंब दाखवतं.

प्रसंग २ :
गाय व वासरू

एक दृश्य जिथे तुळशी वृंदावनाजवळ गाय व वासरू बसलेले आहेत, कारण आपल्या संस्कृतीमध्ये गाय ही पवित्र मानली जाते.

प्रसंग ३ :
वैद्य गणेश विनायक चापेकर

(हरिभाऊ चापेकर यांचे बंधू) सामान्य माणूस, सामान्य मुलगा हे दृश्य गणेश चापेकर पारंपरिक औषध देताना दाखवत आहे.

प्रसंग ४ :
हरिभाऊ चापेकर
(दामोदर चापेकर यांचे वडील)
हे दृश्य हरिभाऊ चापेकर भिंतीवरील लाकडी खुंटीवर उपरणं टांगत आहेत असे दाखवत आहे, जे कुटुंबाच्या दैनंदिन दिनचर्येचे प्रतीक आहे.

प्रसंग ५ :
झोपाळा

हरिभाऊ चापेकर (दामोदर चापेकर यांचे वडील), वासुदेव चापेकर (धाकटा भाऊ)
हे दृश्य कुटुंबातील सदस्यांमधील संवाद आणि संगीताच्या सरावाचे दर्शन घडवते.

प्रसंग ६ :
देवघर

वासुदेव चापेकर (धाकटा भाऊ), बाळकृष्ण चापेकर (दामोदर चापेकर यांचे भाऊ)
हे दृश्य चापेकर कुटुंबातील तीन पिढ्यांतील महिला मिळून फुलांची माळ तयार करत आहेत असे दर्शवते.

प्रसंग ७ :
स्वयंपाकघर
द्वारकाबाई (दामोदर चापेकर यांची आई) बाळकृष्ण दामोदर चापेकर यांची पत्नी लहान मुलगा
हे दृश्य स्वयंपाकघरातील वातावरण आणि ताजं अन्न ताटात कसं वाढलं जात होतं हे दर्शवते.

प्रसंग ८ :
धान्य कोठार

जात्यावरची महिला दुर्गाबाई (दामोदर चापेकर यांची पत्नी)
हे दृश्य धान्याचे पीठ बनवण्यासाठी जात्यावर दळण करणाऱ्या महिलांचे पारंपरिक धान्य कोठार दर्शवते.

प्रसंग ९ :
कारागृह

लोकमान्य टिळक, दामोदर चापेकर
हे दृश्य कारागृहातील आहे, जिथे लोकमान्य टिळक यांनी दामोदर चापेकर यांना भगवद गीतेची एक प्रति दिली.

दृश्य १० :
भगिनी निवेदिता

भगिनी निवेदिता (ब्रिटिश समाजसेविका)
दुर्गाबाई (दामोदर चापेकर यांची पत्नी)
बाळकृष्ण चापेकर यांची पत्नी
द्वारका (दामोदर चापेकर यांची आई)
लहान मुलगी हरिभाऊ चापेकर (दामोदर चापेकर यांचे वडील)
हे एक दृश्य आहे जिथे भगिनी निवेदिता चापेकर कुटुंबाला धीर देण्यासाठी आल्या आहेत, कारण त्यांनी आपल्या कुटुंबातील चार सदस्य गमावले होते.

प्रसंग ११ :
मेघडांबरी

लोकमान्य टिळक, दामोदर चापेकर, खंदेराव साठे
हे एक दृश्य आहे, जिथे लहुजी वस्तादांच्या समाधीस्थळी स्वातंत्र्यासाठी लढण्याची शपथ घेण्यात येते.

प्रसंग ९:
छापखाना

वासुदेव बळवंत फडके हरिभाऊ चापेकर (दामोदर चापेकर यांचे वडील) लहान मुलगा – दामोदर चापेकर
हे दृश्य चापेकर बंधूंच्या लिथोप्रेसचे आहे, जिथे अनेक महत्त्वाची दस्तऐवज छापले गेले होते. आज या छापील कागदपत्रांना ऐतिहासिक मूल्य प्राप्त झाले आहे, कारण त्यांनी स्वातंत्र्यलढ्यात बौद्धिक आणि सामाजिक चळवळींना चालना दिली होती.

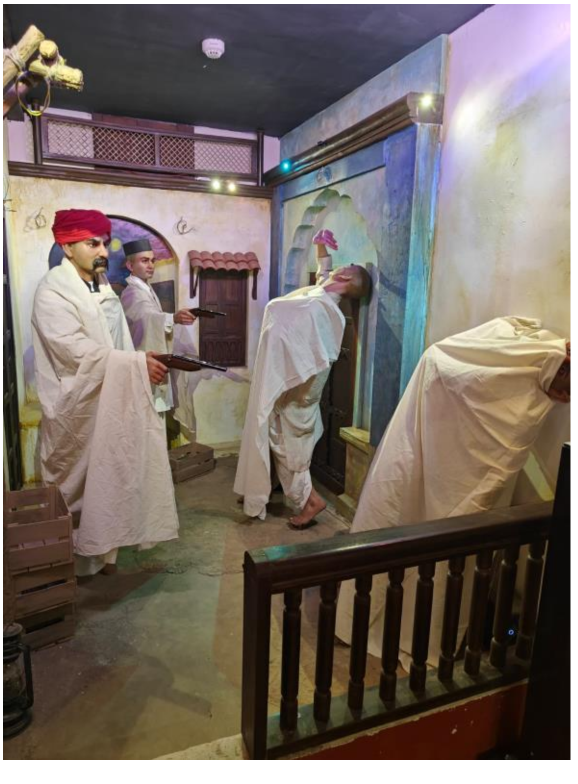

प्रसंग १० :
द्रविड बंधूंची हत्या

हे दृश्य देशद्रोह करणाऱ्या खबऱ्यांना दिलेल्या शिक्षेचं प्रतीक आहे.रामचंद्र आणि गणेश शंकर द्रविड हे बंधू, तसेच महादेव रानडे यांनी चापेकर बंधूंबद्दलची माहिती इंग्रज अधिकाऱ्यांना पुरवली होती. त्यांच्या या विश्वासघातकी कृत्यामुळे चापेकर बंधूंच्या हालचाली उघड झाल्या आणि परिणामी अनेक क्रांतिकारक अडचणीत आले. या दृश्यात दाखवलं आहे की वासुदेव चापेकरने या तिघांची हत्या करून त्यांच्या देशद्रोहाचा सूड उगवला. हे दृश्य त्याग, कर्तव्य आणि देशभक्तीच्या कठोर निर्णयांचं दर्शन घडवतं.

चापेकर बंधू राष्ट्रीय संग्रहालय

चापेकर वाड्याच्या मागे पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेच्या वतीने सुमारे २७२७५.०८ चौ. फु. क्षेत्रफळाची चार मजली इमारत उभारण्यात येत आहे. या इमारतीमध्ये भारताच्या प्राचीन काळापासूनच्या सांस्कृतिक विकासाची, आणि त्यावर झालेल्या आक्रमणांमुळे झालेल्या विध्वंसाची माहिती मांडण्यात येणार आहे. जसे की - सिकंदराच्या स्वारीपासून, तक्षशिला-नालंदा विद्यापीठांचे विध्वंस, विजयनगर, देवगिरीसारख्या समृद्ध संस्कृतींचे नाश – या सर्व गोष्टी पुरातत्त्वीय पुरावे, इतिहासतज्ज्ञांचे संदर्भ, छायाचित्रे, शस्त्रास्त्रे, त्या काळातील कागदपत्रे, गड-किल्ले, मंदिरे आणि इतर अवशेष याच्या माध्यमातून सादर केल्या जातील.अजिंठा-वेरूळसारख्या जगप्रसिद्ध ठिकाणांमधूनही तेव्हाच्या समाजाची समृद्धता दिसून येते. तत्कालीन समाज हा स्वयंपूर्ण होता – आज ज्यांना दलित, मागास, ओबीसी, आदिवासी, भटक्या जमाती अशा नावांनी ओळखले जाते, ते समाज त्या काळी अत्यंत कुशल आणि कारागिरीत निपुण होते. भारताच्या समृद्धतेमध्ये त्यांचे मोठे योगदान होते.शिवाय छत्रपती शिवाजी महाराज, बाजीराव पेशवे, १८५७ चे स्वातंत्र्ययुद्ध, नेताजी सुभाषचंद्र बोस, आणि अलीकडील राम मंदिर निर्मितीपर्यंतचा भारताचा स्वाभिमान, उत्थान आणि पुनरुत्थान याचे सुद्धा संपूर्ण चित्रण या संग्रहालयात करण्यात येणार आहे.

या संग्रहालयात भारताच्या सर्व राज्यांचा, सर्व भाषांचा इतिहास – त्या भाषांचे लिपीकरण कोणी केले, त्यांचा विकास कसा झाला – हे सुद्धा सादर करण्यात येईल. तक्षशिलाचे पतन झाल्यानंतरही संतांनी समाज विखुरू न देता टिकवून ठेवला. आर्य/अनार्य, आर्य/द्रविड यांसारख्या भेदभावांचे मुद्दे, त्यामागची पार्श्वभूमी आणि ते दूर करण्याचे झालेले प्रयत्न, याचे एक स्वतंत्र दालन असेल.प्रत्येक जात कशी निर्माण झाली – उदा. वस्त्रनिर्मितीमध्ये शेतकरी, विणकर, रंगारी यांसारख्या चार-पाच जातींचा सहभाग असतो.

अजिंठासारखी कला ही कोणताही चमत्कार नाही, तर लाखो वर्षांपासून विकसित होत असलेल्या समाजाच्या विज्ञान, कला, कौशल्य आणि इतिहासाचा सामाजिक आविष्कार आहे.या संग्रहालयात अशा सर्व गोष्टींचे सामाजिक, राजकीय आणि वैज्ञानिक विश्लेषण पुरावे, तर्क, पुरातत्त्वीय अवशेष, खगोलीय बदल आणि वैज्ञानिक संशोधनाच्या आधारावर संकलित करून मांडले जात आहे.

GROUND FLOOR (तळ मजला)

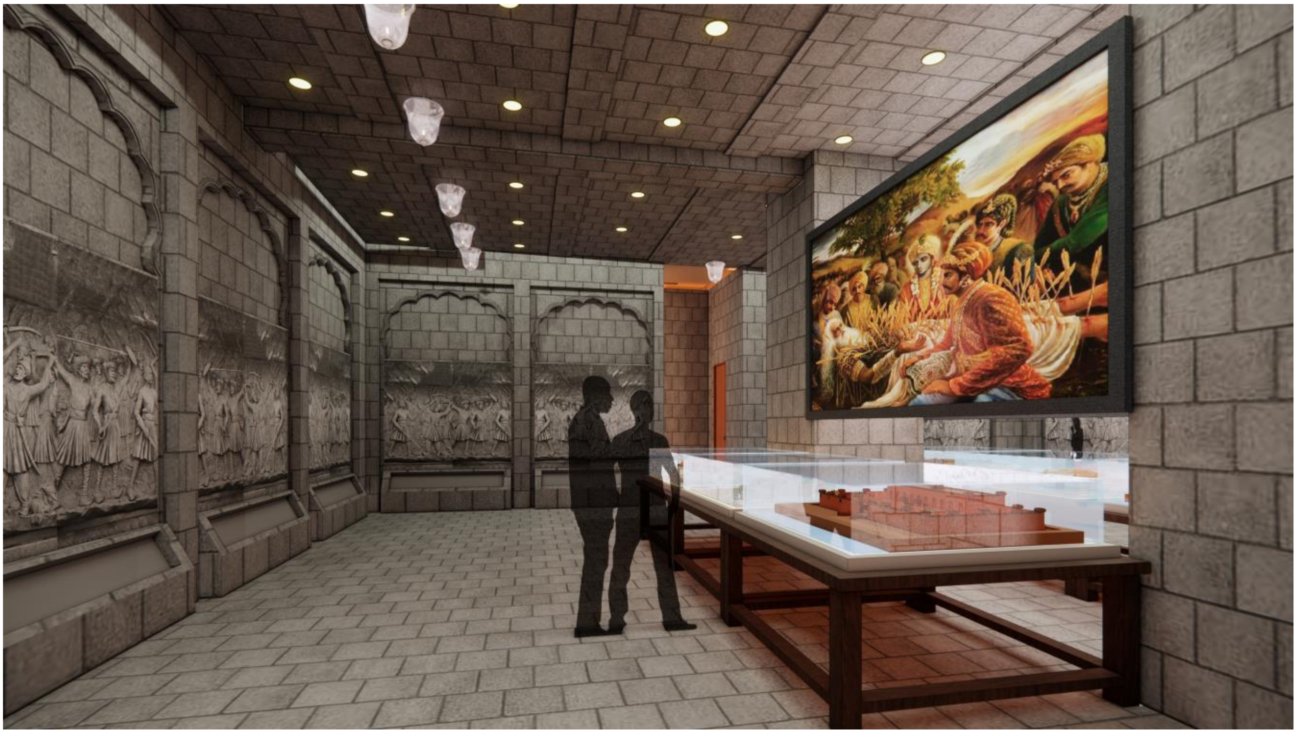

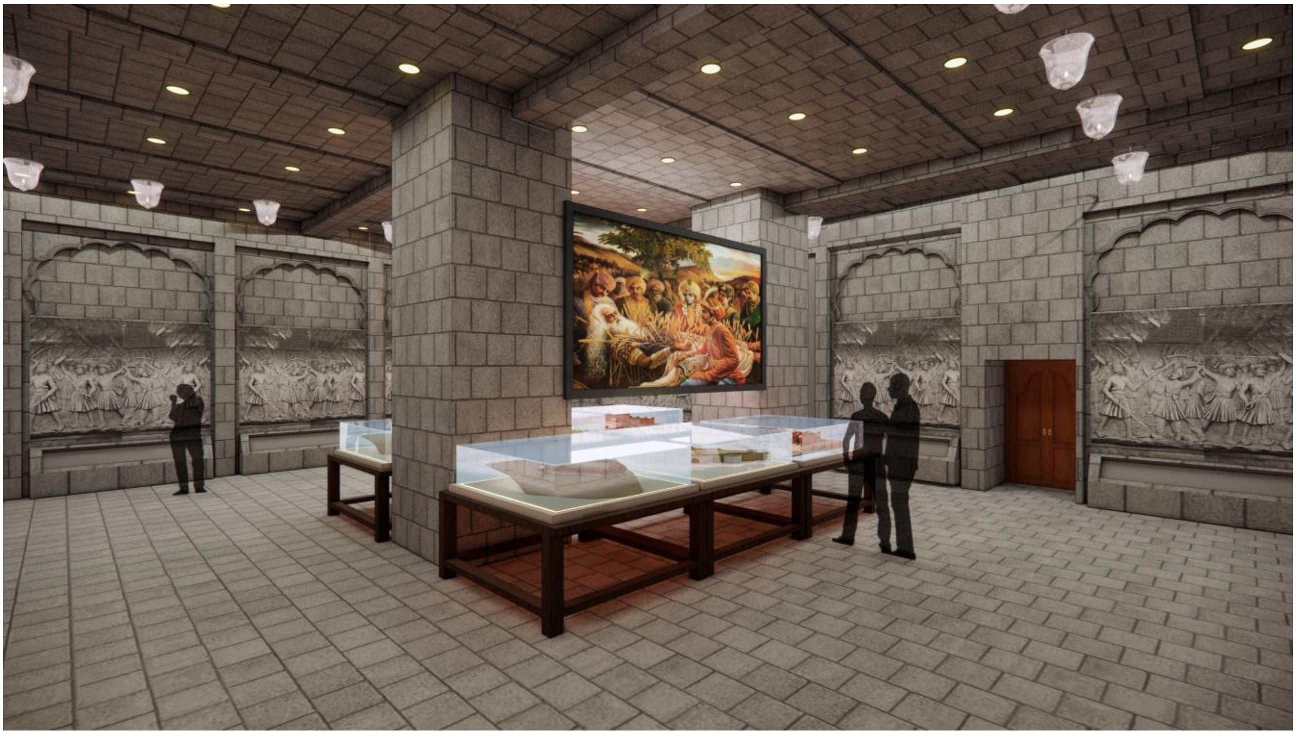

New Building (Ground floor) – View showcasing 3D fort models, ARVR projection screen, and stone murals.

नवीन इमारत (तळमजला) – 3D किल्ल्यांचे मॉडेल्स, AR/VR प्रोजेक्शन स्क्रीन आणि दगडी भित्तीचित्रे यांचे दृश्य.

FIRST FLOOR AND FIRST MEZZANINE FLOOR (पहिला मजला आणि पहिला पोटमळा मजला)

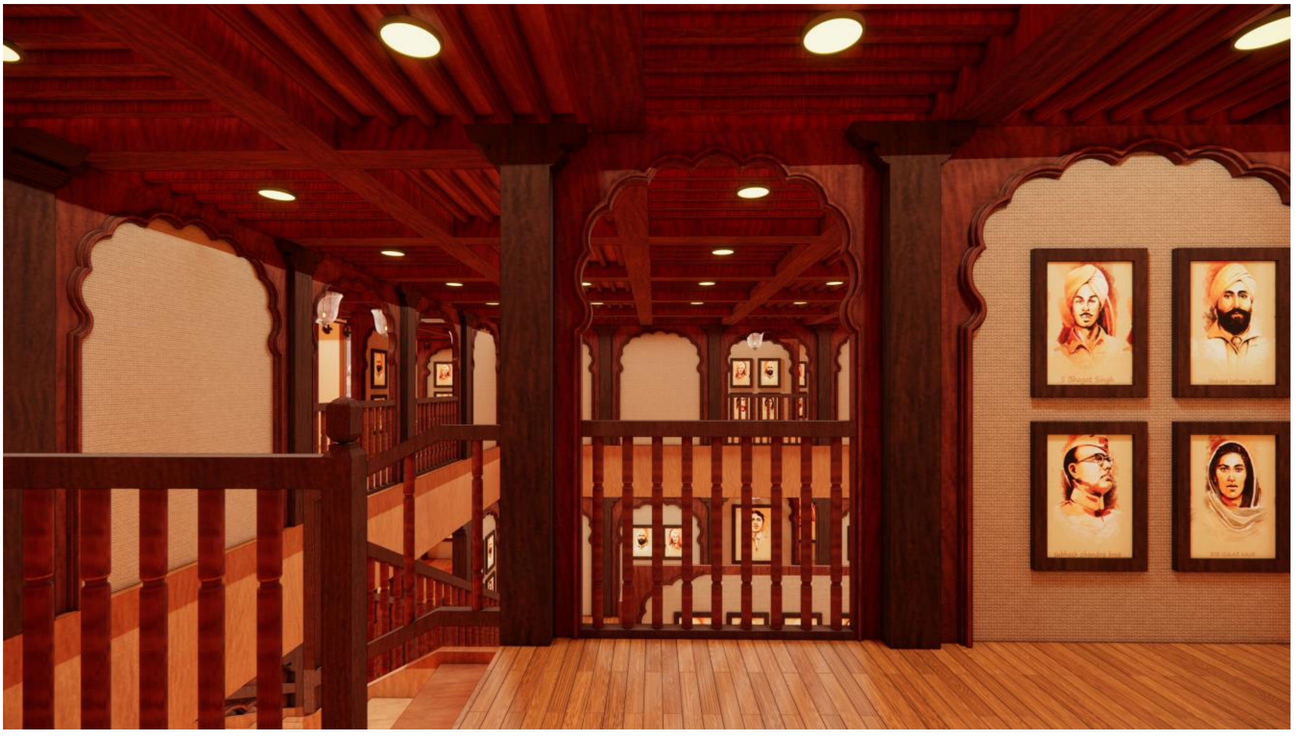

New Building (first floor) – view showcasing paintings at the first floor and the first mezzanine floor.

नवीन इमारत (पहिला मजला) – पहिला मजला आणि पहिला पोटमळा/ मध्यवर्ती मजल्यावरील चित्रांचे दृश्य.

SECOND FLOOR AND SECOND MEZZANINE FLOOR (दुसरा मजला आणि दुसरा पोटमळा मजला)

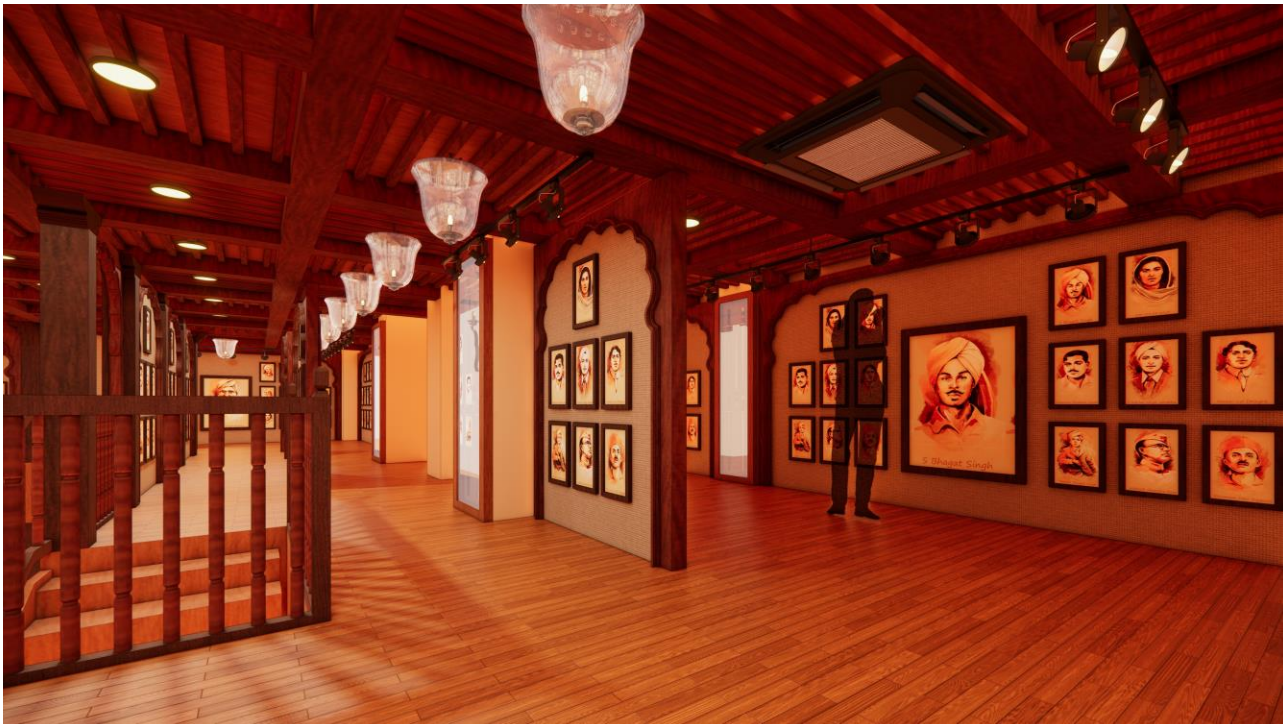

New Building (Second and Second mezzanine floor) – view showcasing paintings at the Second floor and the Second mezzanine floor.

नवीन इमारत (दुसरा मजला आणि दुसरा पोटमळा/ मध्यवर्ती मजला) – दुसऱ्या मजल्यावरील चित्रांचे दृश्य.

THIRD FLOOR (तिसरा मजला)

New Building (Third floor) – view showcasing podium and paintings at third floor auditorium.

नवीन इमारत (तिसरा मजला) – तिसऱ्या मजल्यावरील सभागृहात पोडियमकडे जाणारा प्रवेश आणि चित्रांचे दृश्य.